

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 5

15 Յոնիս 1894



ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պապը Այի Ճատտէսի Թիւ 20

1894

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ



1. ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ — Յ. ՈՒՏԷՆՆ.
2. ՊԱՏԱՐԱԴԱՄԱՏՈՅՅ. — Ս. Վ. Ն.
3. Կրօնական խորհրդածութիւնք. — Ս. Վ. Ն.
4. Ի ԼՈՒՐՏ. — Յ. Վ. ԱՏԷՄԷՆ.
5. ՀՈԴԻ. — Ս. Վ. Ն.
6. ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻԹՅՈՒ. — ՅՈՎՀ. Վ. ԱՔԷԷՆ.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Հիմնդրորդ Տարի

ԹԻԻ 5

15 Յունիս 1894

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ



Ce que j'aime dans la nature,
C'est qu'elle verdit et fleurit,
C'est qu'elle adore, chante et rit,
Sans la moindre littérature;
Jamais elle ne fait d'esprit.

Marc—Monnier

Խեղճ մարդկային կեանք. ո՞րքան զքեզ կ'աղարտեն, կը
զրպարտեն եւ կ'անիծեն: Մի քանի բացառութիւններէ զատ ու-
րոնք երգած են ու կ'երգեն քու յանկուցիչ հրապոյրներդ (զոր
դու կարող ես ընծայել), ո՞րքան մարդիկ Սողոմոն Իմաստունէն՝
ըլլայ առաջ ըլլայ վերջը՝ զքեզ տափակ, անհամ, նենգաւոր եւ
անգութ հռչակած են: Այսու հանդերձ, դու մեր ստացուածոց
ամենէն թանկազինն ես, եւ հակառակ այն անարգանաց որ
կ'ուղղուի քեզ դէմ, բոլոր մեր զօրութեամբը պիտի վախած
ենք քեզի: Եթէ կարելի ըլլար մեզ ընտրել մեր մահուան ժա-
մանակը, մեծագոյն մասը մենէ այնքան պիտի յետաձգէին զայն
որ դարեր պիտի տուէր, նոյն իսկ հաւանականութիւն չը պիտ'ը-
լար թէ արդեօք կարելի պիտ'ըլլար որոշում մը տալ յայդմ: Ապ-
րելու բնազդումը կամ անձնասպանութեան բնազդումը նախախ-

համութեան մի ճշմարիտ բարեքն է. եթէ այս զգացումը բթանայ կամ մարի 'ի մեզ, կարելի չէ նոյն իսկ համարձակիլ գուշակելու թէ ի՞նչ պիտ'ըլլայ արդեօք մարդկութիւնը:

Կենաց խնդիրը ամեն ժամանակի եւ ամեն ժողովրդոյ իմաստասիրաց եւ խորհողաց մօտ հետազօտութեանց եւ խորհրդածութեանց մեծ նիւթ եղած է: Նիւթապաշտք յայդմ ուրիշ բան չեն տեսներ բայց եթէ մաս մ'իմացականութեան միացեալ նիւթի մը մասի հետ, կամ թէ ամբողջութիւն մ'երեսոյրներու որք սահմանեալ ժամանակամիջոցի մը մէջ՝ իրարու կը յաջորդեն գործարանաւոր եակաց մեջ: Բժիշկները յայդմ տեսած են մարմնոյ անդամոց գործմունք որ կը դիմադրեն մահուան: Այլ՝ իւր կարծութենէն հիացեալ՝ զայն անուանեցին վայրկեան մը ընդ մեջ երկու յաւիտեականութեանց, կամ դեռ աւելի, մութ դիպուած մը երկու անվախճան քնոյ մեջ:

Կենաց վրայ տրուած սահմանաց միծաղոյն մասը մարդատեցութեան կամ գէթ վնասութեան գրոշմը կը կրեն: Ատոր բռնաւ չենք զարմանար, որովհետեւ այն մի քանի ուրախութիւնք՝ զորս կեանքը մեզ կ'ընծայէ՝ կը կորսնցնեն իրենց բոլոր հրապոյրը այն բազում անձկութեանց կամ հանրափաստակ աղէտից մօտ որ զմեզ տակաւ տակաւ կը հալեցնեն եւ որոնցմէ ոչ ոք կարող է խոյս տալ:

Նոքա որք հոգեով մարմնով դարուս յատուկ մոլեկան գործունէութեան մէջ կը նետուին, կը քանքատին՝ յոգնութիւն, տկարութիւն, յուսախաբութիւն պատճառելով: Կեանքը մերիկ մ'է կըսեն, այնքան աղմուկ կը հանէ որ կարծենք թէ երբէք այդքան հանած չէ: Յուզումը միշտ դէպ յառաջ քայլ մը չէ. շատ մը այլափոփոխ եւ արտաքուստ լաւ կատարուած ասպարէզներ ոչ երբէք լաւ ելք մ'ունեցած են: Յուզեալ կեանքին եւ գործօնեայ կեանքին մէջ մեծ տարրերութիւն կայ. վերջինը եթէ լաւ հասկցուի եւ լաւ տարուի՝ կարօտ է օգնութեան մարդուս բոլոր զօրութեանցը, արդ, կեանքն կը կայանայ 'ի վերքան զամենայն աւելի նուազ զօրեղ ձգտման մը մէջ, թուրութիւնը՝ հիւանդութիւն է, մահ է: Հոգեոյ կամքը եւ մարմնոյ զօրութիւնը կը պահպանեն եւ կը յաւելուն կենդանութիւնը, մինչդեռ տխրութիւնը եւ զգուանքը կը տկարացնեն զայն եւ կը վերջանան զայն ոչնչացնելով: Ասկէ զատ, գործունէութիւնը, աշխատութիւնը, ձգտումը Նախախնամութեան այնքան փափաքած բաներն են որ ամեն անոնք որ ատոնցմէ խոյս տալ կու-

զենն կ'զգան թէ իրենց ֆիզիքական եւ բարոյական ոյժերը, առողջութեան ու երջանկութեան վիճակնին, շուտով մը կը պակասին կ'անհետնին:

Ընդհանրապէս մեզ այնպէս կը թուի թէ մենք մեր կեանքէն պատասխանատու չենք, թէ ասիկայ մեզ յորհուած է առանց մեր հաւանութեան եւ հաճութեան. այսու հանդերձ, խորհող մը մեզ կը ցուցնէ թէ՛ թէպէտ կեանքը նախ մեզ կ'երեւայ իբր ձրի տրուած բան մը, բայց քնութիւնը վերջը անոր հաշիւը կը զրկէ մեզ. «նա մեզ կուտայ էակը որ մեզ կը զարգարէ մինչեւ տաանեութեամբ կամ քսան տարիներ իրական կամ երեւակայական բարիքներով, յետոյ, մեր չի յուսացած եւ գրամական յոյժ նեղ մի ժամանակնիս, ահա կուգայ մեր ուսին զպշիւ ձեռքը լի պարտամուրհակներով»:

Այս հանճարեղ խորհրդածութենէն սա կը հետեւի որ կեանքի փորձանքներն ու հոգերը վճարման մը կամ փրկանքի մը պէս են: Յուսազրկութիւնը եւ դառնութիւնը՝ զորս կը ծնի կեանքը ստէպ մեր յանձնապատասխանութեան եւ եսասիրութեան պտուղներն են: Փոխանակ համեստորէն եւ աղնուաբար ընդունելու այն զոր կայ ինչոյից ճաշացուցակին մէջ, կենաց սեղանը կը նստինք պահանջելով ամենէն համեղ կերակուրներն ու ամենէն ընտիր զինիները: Պահանջենք իրմէ այն զոր կարող է մեզի տալ, կամ լաւ եւս, իրմէ եւ ոչ մի բան յուսանք եւ սպասենք: Կեանքը բարեկամներու պէս է. որչափ աւելի քիչ յուսանք իրենցմէ, այնքան աւելի կը շահինք:

Լուրջ իմաստասէրն եւ քրիստոնեայ հաւատացեալը կեանքը կատարելագործման դպրոց մը կը նկատեն: Այս տեսակէտով նորա անոնց թելադրած գաղափարները սքանչելի եւ մխիթարիչ են: Մեր այս աշխարհիս մէջ ըրած կարճ անցքին մէջ նոքա մի պատրաստութիւն կը տեսնեն զէպ 'ի մի երջանիկ եւ յաւիտենական կեանս: «Ապրիլ, ոպասել ըսել է», ըսաւ Լամարթին: «Այս կեանքը միւսին որբանն է», ըսաւ Ժուլէր: Նման վաղեմի ամփիթատրոնին մէջ մարտնչող յանդուգն սուսերամարտից՝ նոքա որ կ'իյնան կենաց կրկէսին մէջ միշտ ամենատկարներն չեն. ատոնք շատ անգամ անոնք են որ երկար առնն եւ լաւ մը զիմադրած են: Կեանքը ոչ գեղեցիկ եւ ոչ ալ տգեղ է. նա ոչ հաճոյք եւ ոչ ալ վիշտ մ'է. նոքա որ զայն շատ կը սիրեն եւ նոքա որ զայն շատ կ'ատեն, շատ կը սխալնին: Կեանքը ուրիշ բան չէ բայց եթէ հարկաւոր, դժնդակ բան մը զոր պար-

տինք կրել մինչև վերջը համբերութեամբ եւ մինչև անգամ
երախտազիտութեամբ: Որքան ալ նա զառն ըլլայ, քանի որ
ինքզինքս կարող կ'զգանք դորձելու եւ մէկու մը ծառայելու,
պէտք է զայն ընդունինք ու օրհնենք:

Յարութիւն Ունեւն

ՊԱՏԱՐԱԳԱՄԱՏՈՅՑ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ — ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Շարայարութիւն (7) եւ վերջ

ՈՍԿ. — Քեզ յանձն առնեմք զկեանս մեր բովանդակ եւ
դոյս Մարգասէր Տէր, եւ խնդրեմք եւ աղաչեմք եւ աղերսեմք,
արժանացոյ զմեզ հաղորդել երկնաւոր եւ սոսկալի խորհրդոց քոց
սուրբ եւ հոգեւորական սեղանոյս՝ մաքուր մտօք, 'ի քաւո-
թիւն մեղաց, 'ի թողութիւն յանցանաց, յընդունելութիւն Հոգ-
ւոյդ սրբոյ, 'ի ժառանգութիւն արքայութեանդ երկնից, 'ի քեզ
ապաւինութիւն, մի՛ 'ի զատաւտտան, մի՛ 'ի զատապարտութիւն:
(Բրս. եւ Ոսկ). — «Սարկ. — Ընկալ, կեցո եւ ողորմ:

Ջօրս ցերեկ սրբութեամբ. եւ այլն:

Քարողին վերջին տունն կը տարբերի նախնիքաց օրինակ-
ներէն, այսպէս.

Զմիաբանութիւն հաւատոյ եւ զընդունելութիւն Հոգւոյն
սրբոյ խնդրելով՝ զանձինս մեր եւ զմիմեանս եւ զամենայն ըզ-
կեանս մեր Քրիստոսի Աստուծոյ յանձն արասցուք:

(Բրս. եւ Ոսկ.). — «Քահանայն 'ի ձայն. — Եւ արժանացո

զմեղ Տէր անշուշտ մտօք՝ անդատապարտ եւ համարձակ կարդալ զքեզ երկնաւորդ Աստուած Հայր եւ ասել.

«Ժողովուրդն. — Հայր մեր որ յերկ. եւայլն.

«Քահանայն. — Զի քո է արքայութիւն եւ եւայլն, ինչպէս զազգութիւն ամենեցուն:

«Սարկ. — Երկիր պագէք Տեառն:

«Քահանայն ՚ի ծածուկ.

ԲԱՐՍ. — Տէր Տէր Հայր ողորմութեանց եւ Աստուած ամենայն միութեան՝ օրհնեալ զերկրպագուս քո, սրբեալ, պահեալ, ամրացոյց, զօրացոյց, յամենայն ՚ի Հար գործոց փրկեալ եւ յամենայն բարիս առաջնորդեալ. արժանաւորեալ անդատապարտս հաղորդել անապական եւ կենդանարար խորհրդոց քոց ՚ի քաւութիւն մեզաց եւ յնշտականութիւն Հոգւոյդ քում սրբոյ:

ՈՍԿ. — Դոհանամք զքէն թաղաւոր անտես որ անչափ զօրութեամբ քով արարեր զամենայն, եւ առատ ողորմութեամբ ըրդ յօհնչէ յուցեր յինչ զամենայն արարածս. դու Տէր հայեաց յերկնից յերկրպագուս քո, զի ոչ խոնարհեցուցանեմք զմարմին եւ զարիւն՝ բայց քեզ սոսկալից Աստուած: Եւ արդ դու Տէր զխնդրուածս մեր ամենեցուն կատարեալ ՚ի բարի ըստ իւրաքանչիւր պիտոյից, նաւելոց նաւակից լեր, ճանապարհորդելոց՝ ճանապարհորդակից, ախտացելոց՝ առողջութիւն, բժիշկդ հոգւոց եւ մարմնոց մերոց:

«Քան ՚ի ճայն.

(Բրս. եւ Ոսկ.). — Շնորհօք եւ զթութեամբ եւ մարդասիրութեամբ Միածնի Որդւոյ քո, ընդ որում օրհնեալ ես ամենատուր եւ բարերար եւ կենդանարար Հոգւովդ, այժմ եւայլն:

«Քան. խորհրդաբար.

(Բրս եւ Ոսկ.). — Նայեաց Տէր Աստուած մեր Յիսուս Քրիստոս ՚ի սուրբ բնակութենէ քումմէ, յաթոռոյ փառաց թաւաւորութեան քո, եւ եկ ՚ի սրբել զմեզ, որ ՚ի բարձունս ընդ Հօր նստիս եւ աստ անտեսաբար ընդ մեզ միաւորիս. արժանի արա զօրութեամբ բազկի քո տալ մեզ յանարատ մարմնոց քումմէ եւ ՚ի պատուական յարեւելդ, եւ ՚ի ձեռս մեր ամենայն ժողովրդեանս:

(Բրս. եւ Ոսկ.). — «Սարկ. — Պոռոխումէն (Նայեացուք). — «Քան. — ՚ի Սրբութիւն սրբոց: Եւ յետ հաղորդելոյն գտորբ նշխարսն ժողովեալ ՚ի սուրբ Սեղանոյն՝ աղօթեսցե.

«Քան. ՚ի ծածուկ.

ԲԱՐՍ. — Գոհանամք զքէն Տէր Աստուած մեր յաղագս սուրբ անապական անմահ եւ երկնաւոր խորհրդոց քոց հաղորդութեան, զոր պարգեւեցեր մեզ բարերարութեամբ 'ի սրբութիւն եւ յառողջութիւն հոգւոց եւ մարմնոց մերոց, զու Տէր ամենակալ արա զի հաղորդութիւնս մարմնոյ եւ արեան Քրիստոսի քո լիցի մեզ յսնումն հաւատոց, 'ի սէր առանց կեղծաւորութեան, 'ի լրումն իմաստութեան, 'ի բժշկութիւն հոգւոց եւ մարմնոց, առ 'ի մերժումն ամենայն հակառակորդաց, 'ի պանպանութիւն պատուիրանաց քոց, 'ի պատասխանատրութիւն հաճոյական առաջի անկ առնի Քրիստոսի քո:

ՈՍԿ. — Գոհանամք զքէն ժարդասէր Տէր, բարերար հոգւոց մերոց, զի եւ յաւուրս յայսմիկ արժանացուցեր զմեզ երկնաւոր եւ անմահ խորհրդոց քոց, ուղղաձեւեալ զճանապարհս մեր, ամրացո զմեզ զամենեսեան երկիւղիւղ քով, պանպանեալ կեանս մեր, հաստատեալ զչաւիղս մեր աղօթիւք եւ աղաչանօք փառաւորեալ Աստուածածնիդ եւ միշտ կուսին Մարիամու, եւ ամենայն սրբոց քոց:

(Բրս. եւ Ոսկ.). — «Սարկ. — Երկիւղիւ Աստուծոյ հաւատով եւ սիրով յառաջ մատիք:

(Բրս. եւ Ոսկ.). — «Քահ. — Կեցո Աստուած զժողովուրդս քո եւ օրհնեալ զժառանգութիւնս քո:

(Բրս. եւ Ոսկ.). — «Քահ խորհրդաբար. — Օրհնեալ եւ Աստուած մեր,

(Բրս. եւ Ոսկ.). — «'ի ճայն. — Յամենայն ժամ, այժմ եւ միշտ. եւայլն:

(Բրս. եւ Ոսկ.). — «Սարկ. — Եւ եւս ընկալեալք յաստուածային՝ յանարատ՝ յանմահ՝ յերկնային՝ 'ի կենդանարար 'ի սոսկալի խորհրդոյ Քրիստոսի, արժանապէս զՏեառնէ զոհասցուք:

Զօրս բովանդակ սրբութեամբ՝ խաղաղութեամբ՝ առանց մեղաց անցուցանել. եւայլն:

(Բրս. եւ Ոսկ.). — «Քահ 'ի ճայն. — Զի զու եւ սրբութիւն մեր, եւ քեզ Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյ սրբոյ փայեղէն փառք, այժմ եւայլն:

Խաղաղութեամբ յառաջ մատկցուք.

«Սարկ. — ԶՏէր աղաչեսցուք:

ԱՂՕԹՔ 'Ի ՅԵՏՈՒՍՏ ԲԵՄԻՆ

«Ասե Գահանայն 'ի ճայն.

ԲԱՐՍ. — Զպատարագս դոհութեան եւ զհաճոյական ըսպաստորութիւնս՝ զբանականս զայս եւ անարիւն զենումն ընկալար 'ի ձեռաց խնդրողացս զքեզ 'ի բոլոր սրտէ Գրիստոս Աստուած մեր, Գառն եւ Որդի Աստուծոյ. որ բարձր զմեզս աշխարհի՝ եզնդ ամբիծ, անվորձդ լծոյ մեղաց, որ զենար վասն մեր կամաւորապէս, յօշեցար եւ ոչ բաժանեցար, կերար եւ ոչ ծախեցար, եւ զկերողս սրբեցեր. եւ 'ի յիշատակ քոց կամաւոր չարչարանաց եւ կենդանարար եւ երեքօրեայ յարութեանդ՝ հաղորդս զմեզ արարեր անպատում եւ երկնաւոր եւ սոսկալի խորհրդոց քոց, մարմնոյ քո եւ պատուական արեանդ. եւ արդ պահեա զմեզ զծառայքս քո, զպաշտօնեայքս եւ զհաւատացեալ պակաւորս մեր, զքրիստոսասէր զօրս եւ զառաջիկայ ժողովուրդս՝ 'ի սրբութեան քում: Տուր մեզ յամենայն ժամանակի եւ յամենայն տեղով քարոզել զարդարութիւնս քո, որպէս զի առաջնորդեալք ըստ կամաց քոց եւ քեզ հաճոյացեալք՝ արժանաւորք եղիցուք ընդ աջմէ քումմէ կանգնել յորժամ դաս դատել զկենդանիս եւ զմեռեալս: Զգլխապարտեալ զեղբարս մեր փրկեա, զորս 'ի ծովու վտանգս՝ զեկաւարեա, զհոգիս ննջեցելոցն յուսով կենացն յաւիտենից՝ հանգժ ուր այց առնես լուսով երեսաց քոց, եւ զլեւաքանչիւր զպիտոյս օժանդակութեամբ քով լցո՛. զի դու ես տուիչ բարեաց եւ քեզ վայելէ փառք հանդերձ անսկիզբն Հարբդ եւ ամենասուրբ եւ բարեւար եւ կենդանացուցիչ Հոգւովդ, այժմ եւ միշտ, եւայլն:

ՈՍԿ. — Որ օրհնես Տէր զորս օրհնեն զքեզ, եւ սրբես զյուսացեալս 'ի քեզ, կեցո զժողովուրդս քո եւ օրհնեա զժառանգութիւնս քո. եւայլն, ծանօթ աղօթքն:

ԱՂՕԹՔ 'Ի ԾԱԾԿԵԼՆ ԶՍՐԲՈՒԹԻՒՆՍԸ

«Ասե Գահանայն խորհրդաբար.

ԲԱՐՍ. — Կատարեցաք եւ լցուցաք Գրիստոս Աստուած մեր որչափ 'ի կարի մերում զխորհուրդ անտեսութեան քո. ունիմք պիշատակ մահու քո, ճանաչեմք զօրինակ յարութեան քո, լցաք անուպառ կենդանութեամբդ, վայելեցաք զանվախճան հանգիստդ. որում եւ զամենեւին զմեզ արժանիս արասցես շնորհօք

անսկիզբն Հօրդ եւ սուրբ եւ բարերար եւ կենդանատու Հոգւոյդ, այժմ, եւ եւայն: — «Եւ արձակիմ:

ՈՍԿ. — Կատարումն Օրինաց եւ Մարգարէից դու եւ Քրիստոս Աստուած մեր, որ լցեր զամենայն հայրակամ անօրէնութիւնսն, լցո՛յցնձութեամբ եւ բերկրութեամբ զսիրտս մեր յամենայն ժամ, այժմ եւ միշտ եւայն:

Բարսեղ կը վերջացունէ աստ, իսկ Ոսկերեւան կը շարունակէ այսպէս.

(ՈՍԿ). — Եւ ՚ի կատարեցն զաղօքս՝ ձայնէ սարկաւազն. — **ՁՏէր աղաչեացուք:**

«Քան ՚ի ձայն. — Օրհնութիւն Տեառն ՚ի վերայ ձեր, աստուածային շնորհիւն նորա եւ մարդասիրութեամբ յամենայն ժամ, այժմ եւ միշտ, եւայն:

«Եւ ապա ասէ. — Փառք քեզ Քրիստոս Աստուած մեր, յոյս մեր, փառք քեզ:

«Ժողովուրդն. — Փառք Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ: — «Եւ արձակիմ:»

Արդ անհրաժեշտ անդրադարձութիւն ունեցած է իւրաքանչիւր ընթերցող սոյն կրկին սպասարկութեանցս. տեղ տեղ Բարսեղ եւ Ոսկերեւան համաձայն կ'ընթանան իրարու, տեղ տեղ կը զատուին. ինչ է պատճառն. ո՞չ է բուն այդ հասարակաց աղօթից հեղինակն:

Յայտնի է որ Բարսեղ կանուխ քան զՈսկերեւան ապրած լինելով առաջին օրինակն իր գրչէն կրնայ ելած համարուիլ, եւ ասոր վրայ Ոսկերեւան հիւսած իր երկն, սակայն այսչափն բաւական պատճառ չէ կարծեմ: Իսկ աւելին չեմ քննիր առ այժմ:

Յոյն Եկեղեցւոյ զլիսաւոր դորձածականքն են ասոնք. Բարսեղեանն՝ Ծննդեան ճրագալուցի՝ իր տօնախմբութեան՝ մեծ պահոց կիւրակիներուն, Աւագ հինգշաբթոյն նուիրական են. իսկ ուրիշ օրեր Ոսկերեւանեանն կը վարի:

Ինչպէս յիշատակեցինք՝ ժամամուտքէն մինչեւ Ընծայումն՝ չէզոք մաս մ'է, պատարագի պատրաստութիւն մը, զոր կը կոչեն Երախայից պատարագ. Ընծայումէն վերջ կ'ըստի բուն Պատարազն, ուստի այդ կէտէն քննելով՝ կը տեսնանք որ հիմնովմբ կը զանաղանին իրարմէ կրկին պատարագամատոյցք:

Այսպէս եթէ յիշեմք եւս՝ որ Առաքելական եւ այլ անուն
կրօղ հնադոյն Պատարագամատոյցք՝ չորրորդ եւ հինգերորդ զա-
րու մէջ միայն ՚ի զիր վերածուած են, կրնամք հասկընալ՝ որ
թէ քրիստոնէական Աւետարանին եւ թէ հին Քրիստոնէից առ
հատարակ աւանդութեանց եւ սովորութեանց համաձայն՝ Երա-
խայից պատարագն քիչ շատ նոյնաձեւ եւ նոյնիմաստ պէտք
էր լինել, սահմանն չափաւոր եւ գծուած լինելով, վասն զի Ե-
րախայից առջեւ Հաւատոյ վաւիկութեան խորհուրդքն պարզել
չէր մարթ։ Իսկ երկրորդ մասն՝ որ էր Հաւատացելոց Պատա-
րագն՝ հիմունքն անխախտ պահելով՝ կրնար ձեւ ձեւ արդ ու
զարդ ընդունիլ, այսպէս էին Մեր անցեալ դործածական Պա-
տարագամատոյցքն, իսկ այժմեանն առաջին մասամբ զրեթէ
զոյգ կ'ընթանայ յիշատակելոց հետ, իսկ ըտն Պատարագն՝ աւե-
տարանական հիմունքն պահելով՝ կարծես վերոյիշելոց յատա-
կադին վրայ նորակերտ եւ հոյակապ ճարտարութիւն մ'է։

Վերին կրկին խորհրդատեսութեան թարգմանութեան մասին՝
խղճի մտօք հետեւելով յունական բնագրին՝ կը վստահացունեմ
ընթերցողքն։ Իսկ հայերէն Պատարագարանին աղօթից եւ կար-
գաց քննութիւնն՝ կը թողում իւրաքանչիւրին, դէմ առ դէմ զը-
նել եւ բազդատելն զիւրին է։

Ներուի ինձ զգացունել, զի ուր տկարանամք՝ մի՛ յախուռն
դատաստան, ինչպէս 1676ին, տղիսութիւնն եւ տկարութիւնն
խոստովանիլ՝ հզօրապոյն զիսութիւն է։

Ս. Վ. Ն.



ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

Նմանոթեան Գիրքն

ԳՐԻՉՆ ԵՒ ԱՌԱՋԻՆ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առ. վ. եր. Հ. Մ. վ. Ե. ի վ. եմետիկ.

Լեռներու բարձրադուխ սէդ ցյունքին խորը տարածուող անշուկ մենարանի մը կորսուած յարկին մէջ խեղճուկ միանձուռք կ'աղօթէին:

Բնութեան հիանալի տեսարաններէն է. երթալ բարձրանալ այդ տեղ՝ դիտել ու հմայուիլ անշէն ստեղծուածին հրապուրուն՝ բաղդ մ'է, սովորական մահկանացուաց խմբին քիչերուն տրուած:

Ծանր էր ինձ այդչափ յոգնիլ. ծնկերս կ'թոտած ծառի մը կոնակ դրի ու կեցայ. հոգիս՝ բուռն իր զօրութեամբ ցայտեց յատրեց թռաւ մինչեւ սարի մը ծագն. կեցաւ հոն միտ զրաւ:

Աւարտեցաւ աղօթքն, առանձնացաւ ամեն ոք իւր հզիկն, ձեռագիր դիմացնին՝ կը գաղափարէին:

Ես գարձայ, ինք որ իմս է՝ կեցաւ հոն երկար: Մերձակայ անտառի մը երկայնութեամբ տարածուած դուրանին պտուղն էր իրենց սնունդը: Ստորին աշխարհք, կիւք, իրենց համար չէր. նոյն կրից ծնունդ էին իրենք ալ, նոյն կրիւք պաշարեալ, այլ աւելի ինչ ունէին, նոյն կրից ծառայելով՝ կը տիրէին անոնց վըրայ: Նիւթականին չափն որոշ էր, աննիւթին՝ անչափ, անսահման. ոչ բաղդ, ոչ մեծութիւն, ոչ պատրանք եւ ոչ հաղբ, ոչ պարտութիւն եւ ոչ յաղթանակ իրենց համար չէր. չէին հետամտեր, չէին լսեր, չէին դիտեր, զի այդ ամենայն որ ՚ի ներքոյ արեգական՝ ընդունայնութիւն է, կ'ըսէ Գիտցօղն:

Լաութիւն էր: Մանր մանկտին՝ սեւադղեւտ հրեշտակներ՝ մերթ շնորոյ մը կը հանէին. Ուսանողներ էին, Նորընծայարանի մատաղ ծրերն: Քիչ մ'անդին՝ կէս սրահ եւ սրահ մը՝ աստուա-

ծարանական ուսմանց Վարժարանին մէջէն քիչ մ'աւելի չշուկն բարձր կը ձայնէր, աղմուկ մ'էր:

Երեքտասներորդ դարուն մէջ՝ մինչ քրիստոնեայ վարդապետներ եւ սուրբ հաւատք կը ծլէին՝ ծաղկէին, ամենէն դժուարին եւ կնճռոտ խնդիրներ կը յուզէին գիտնոց սիրտն ու չըրթունք, այդ պահուն չկար մենարան մը որ նոյն սուրբ խնդրով մաքուր ծփանք մ'ալ ինքն չկրէր. հասարակաց էր այդ:

Չգիտեմ որ ժամուն էր, խոր խաղաղութիւնն յանկարծ վրդովեցաւ, նոյն խաղաղական Մենարանին մէջէն լուռութիւնն խղեցաւ, պայքար մ'էր լսուեցաւ. կրակոտ խօսքեր կը թռչտէին այն լռիկ ու մունջ բերաններէ. կայծակներ կը թափէին խոնարհ ու գետնամած աչքերէ. բայց օծութիւն կար ամեն չըրթանց վրայ, սրբութիւն՝ տեսանելեաց: Ամենքն կը խօսէին, ամենուն սիրտը վառուած՝ լեզուն լարուած, ամենուն, բաց 'ի միոյն. վերջին նորընծայէ մը՝ կրտսեր եղբօրէ, որ աչքն խոնարհ դնելով ու սիրտն բարձր՝ կը լսէր ու չէր խօսեր:

Հոյակերտ զպրոցի մը աշակերտած 'ի մանկութենէ, հուշակաւոր վարդապետի մը հետեւորդ, յաջորդէր պիտի զնա նոյն աթոռին վրայ՝ եթէ կամաւոր տարադրութեամբ չհեռանար նոյն յարկէն: Այսպիսի ոք էր այդ եղբայրն. որուն ոչ ոք ուշ կ'ընծայէր:

«Տէր Աստուած, դոչեց սրտին խորէն ներքին հառաչ մը. «Տէր Աստուած փրկեալ զիս, փրկեալ 'ի հպարտութենէ. աղա՜ «տէ զիս եւ եղբարքս եւ Եկեղեցւոյդ վարդապետներն այն կու «րուսիչ հպարտութենէն՝ որով ինկաւ ու չբացաւ հրեշտակն: «Ի՞նչ օգուտ Եկեղեցւոյդ եթէ քրիստոնեայ գիտութիւնն եւ ա «ղօթք տարադրին մեզմէ. ի՞նչ օգուտ Եկեղեցւոյդ՝ եթէ մարդ «կային գիտութիւնն իր ընդունայնութեամբն իբր ազդու թոյն «մը տարածուի մեզմիւ քու սրբազան յարկայդ եւ Մենարան «ներու մէջ: Մոռցան՝ չեն յիշեր այդ անձնահաճ ճարտարախօս «քնն՝ թէ նոյն իսկ հեթանոս իմաստունք ամեն գիտութիւն «Բարւոյ հպատակ գիտէին, անով էր հիմնուած բոլոր գիտու «թիւնն, անով պաշտպանուած: Բանն զոր առանց ճանչնալու «յիշած էին՝ կ'արբեցունէր իրենց հոգին ու սիրտն. մինչ մեք՝ «քրիստոնեայ դուով՝ այլ ինչ՝ քան զգերաբունն բարի եւ Մար «դացեալն խնդրենք Բան: Ո՞ր է այն գիտութիւն որոյ ակն չէ

«Ինքն, եւ որոյ կատարածն հեռանայ իրմէ. չէ՞ ամենայնի սկիզ-
«բքն եւ վախճան, այրն եւ քէ. Տեսնուած է երբէք թէ աշտա-
«նակն՝ վառն զի զոյս կը տանի՝ լուսատու ճանչնայ զանճն»
«Պարծին մեր հոգիք լուսոյ քաղցրութեամբ պարարած ըլլալ-
«նուն համար. Հնամը է՝ մարթ արդեօք ո՞ Տէր՝ բան մը պիտնալ
«կարծելով հպարտանալ, փոխանակ զի այդ անստոյգ եւ տա-
«սամոտս զխտութեան բոլոր փառքն քեզ վայել էր. Ո՞չ արդ-
«եօք ճշմարիտ զիանոց զխտութիւնն քեւ եւ ՚ի քեզ հաստատ-
«ուած է. ՚ի մօտոյ տեսայ եւ ստորայնոցս վարդապետներն, ու-
«չալիերտեցայ անոնց եւ ճանչցայ զի դու միայն եւ ճշմարիտ
«վարդապետ, ուստի ըստ չափու հաւատարիմ աշակերտութեանն
«կը մարզին»»

«Ա՛խ, իցի՛ւ հնար ըլլար ինձ զայս տեսածիւ ու զդացածիւ
«պէս խօսել ու ըսել. իցի՛ւ կարող ըլլայի այդ մոռացկոտներու
«յիշեցունել՝ թէ ո՞ր զխտութեան նախաթիռ պէտք էր բազմել
«իրենց հոգւոյն մէջ, սնունդ եւ լոյս տալ մնացելոց. Գուցէ այ-
«դու եղբարց մին կամ երկուքն աղատէի հպարտութենէ, բարձ-
«րամտութենէ Սակայն միթէ խորհուրդս ալ ինքնա-
«հաճ մեծամտութիւն մը չէ՞ կարօղ եմ այդմ ար-
«ժանի՞ր եմ»»

Չգիտեմ աղօթքը լմնցուցած էր թէ ոչ՝ ձայն մը լսեցի, որ
մահկանացուի չէր կարծեմ:

— «Դրեա՛, զի ընդ խոնարհս հաճեցայ»

Ձանդակ մը հնչեց, լռութիւնն արեւց. աղօթից մասն էր
կարծեմ, թոյս եւ ալ, քաշուեցայ:

Քանի մ'ամիս յետոյ նոյն ճգնարանին խոնարհ յարկէն «Յա-
ղագս նմանութեան» մատենին առաջին երկու զրքերն մինակե-
ցաց զրչէն բաղմածին սերելով մերձակայ դաւառներու մէջ ըս-
կաւ տարածուիլ:

Ընդ Գիտութիւն եւ ընդ Խաղաղութիւն խտիրն մեծ չէ.
խոնարհ եղբայրն լծակցեց զայդ. Եթէ մեծադոյն զխտութիւնն
Բանին է՝ ճշմարիտ խաղաղութիւնն ընդ Բանին՝ միացեալ հա-
ւատարիմ հոգւոյն է. Այն խաղաղութիւնն զոր զխտութեանց
աշակերտոն՝ աշխարհի խռովայոյդ աղմկին եւ ընդունայն ճար-
տարութեանց մէջ գտած չէր, մենաստանին անդորր ողջակիզումն
ապահոված էր զայն իրեն, կը խթայտար այդու ինքն եւ կ'ուղէր

այլոց եւս հաղորդել, Այնչափ հեշտեալ՝ այնչափ բնական պարզութեամբ խօսած է սրտի ներքին խաղաղութեան վրայ իր երրորդ դրոյ մէջ, այնչափ խոր համոզմամբ եւ անձնուրաց ոգւով պարզած է այն ներքին եւ անփոփոխելի խաղաղութիւնն, մինչեւ Քրիստոնէից ձեռքը հանապազօրեայ ուղեցոյց մը դարձած էր այդ, *Դէր+էն Դիւնար+էն* յորջորջմամբ:

Շատ սրտեր իրենց խաղաղութիւնն գտած էին, շատեր իրենց մխիթարն կը կոչէին այդ գիրքն, իսկ խոնարհ եղբայրն կուլար իր ըրածն:

«Ո՛ր Տէր, լաւ եւս էր լռէի քան թէ այսպէս տկար լեզուաւ խօսէի զքէն եւ զքոյոց: Ըսի մարդոց նմանել քեզ, բայց ի՞նչ եւ ի՞նչ ճանապարհաւ. չըսի զայդ: Ո՛չ ապաքէն դու ես կենսատուն եւ գիտութեան եւ խաղաղութեան տուօղն. եւ ո՛վ է կեանքն թէ ոչ դու: Ի՞նչ է քու եւ աշխարհի կենաց խտիրն. ի՞նչ քու եւ մարդոց որդւոց անջրպեան. եթէ նոյն կորստական կերակուրն՝ պատառ մը չոր հացն է երկուքին ալ հաւասար սընունդն: Առանց ՚ի քեզ բնակելու՝ ո՛վ կարող է ճանչնալ թէ ո՛ր ես դու: Մարդկային թշուառական կենաց անտանելի փոթորկաց ո՛վ կարող է զիմադրել իր նաւիւն՝ եթէ ոչ դու ճարտար Նաւապետդ իւրաքանչիւրոց ղեկավարես: Տէ՛հ, տկար է իմ բանս, անօգուտ եւ վտանգաւ լի, եթէ վեհադոյն եւ աստուածային սնունդն չտամ եւ զաւակացդ. բայց ի՞նձ վիճակի խօսել . . . եթէ ոչ դու Տէր խօսիս, ընդունայն է իմ իղձս ու ճիգ»:

Խեղճ եղբօր որաին յուզումն կրկնակի էր այլ եւս. փախչել հեռանալ ահաւորութենէն. խղճել ու սոսիպել յայդ: Աղօթք եւ հառաչք. լռակեաց մենակեցին վրդովումն զայրացաւ օր քան զօր: Մերձակայ անտառին հովանուտ թիւոց տակ՝ իր սովորական վայրն՝ խորհրդովք պաշարեալ օր մը ողեսպառ ինկաւ ՚ի քուն. երազ թէ տեսիլ՝ կարծես իր գրոց բազմաթիւ օրինակներն կը տեսնէր միմաստանայ մէջ մի խցիկներու մէջ. վանքերէ մինչեւ քաղաքային յարկեր զիմեց, դպրոցք, վարժարանք, տունք եւ անակք զաղափարած էին զայդ:

Խոցոտ արթնոյաւ քնէն. յիշեց ու յարեց Սաղմոսողին խօսքն. «Մի՛ մեզ Տէր մի՛ մեզ, այլ անուան քում տուր զփառս»:

Արդեօք կրօնական գրոց մէջ Աւետարանէն վերջ՝ «Յապա»

հը « անհատական Յիսուս » գրքէն աւելի ամեն լեզուի եւ ամեն դասակարգի մարդկութեան ծանօթ գրուածք կայ արդեօք, եւ ո՛վ է գրողն, անունն, տեղն, թուականն . — չգիտենք, կ'ըսուի թէ ինքնին իսկ խոնարհութեամբ ազօթած է՝ իր տոհմին եւ իր անուան անծանօթ մնալուն: «Ո՛վ Տէր, կ'ըսէր ազօթքին մէջ, «թող մոռցուի իմ ծննդեանս տեղն ու թուականն՝ յաւիտեանս, «տոհմս եւ քաղաքս. չգիտցուի ոչ իմ անունս ոչ իմ կեանքս, «զորս կենացդ եւ քու անուանդ տակ կը ծածկեմ. Մի մեզ Տէր «մի մեզ, այլ անուան քում տուր գփառս»:

*

Ի ԼՈՒՐՏ

Անցեալ տարի, Ֆրանսայի հռչակաւոր դրագէտներէն մին ի Լուրտ գացեր էր՝ իւր տպաւորութիւնները եւ հետազօտութեանց արդասիքը պարզելու առաջադրութեամբ, ի մօտոյ պիտի հրատարակէ ի Բարիզ՝ սոյն նիւթի վրայ՝ երկասիրութիւն մը որոյ ի լոյս գալուն անհամբերութեամբ կը սպասեն արդ Ֆրանսայի մայրաքաղաքին հաւատացեալք. քանզի սոքա, հեղինակին կարծեաց տգիտութեանը տեղեակ լինելով, լրացրաց ումանց դրագէտին տպաւորութեանց նկատմամբ տուած նպաստաւոր լուրերէն քաջալերեալ, կը յուսան թէ այս հրատարակութիւն մեծապէս ծառայէ հաւատոյ հաստատման: Յիշեալ մատենին ի լոյս ընծայուելուն չսպասելով, հաւատացեալ ոք, կը պատմէ իւր տպաւորութիւնները Գ մարտի թուականաւ գրած մի նամակին մէջ, յորմէ կը քաղեմ հետեւեալ հատուածները:

Մինչդեռ, կ'ըսէ, Պէճնատէթ Սուպիրույի պատմութիւնը վերստին պիտի յուզէ զԲարիզ, այժմ կը գտնուիմ նորա երկիրը, Պիրենեան լեռանց մէջ. կ'անցնիմ յաճախ նորա տան առջևէն եւ ժամերով կը թափառիմ, առանց կարենալ հեռանալու, այն ազօթից ու սքանչելեաց Քաղաքին մէջ:

Առաւօտեան ժամը տասնին խուռն բազմութիւն կը տեսնուի փողոցներու մէջ, սակայն խոռ լուծիւն կը տիրէ, արեւը՝

լուսոյ հեղեղներ կը սփռէ ամենուրեք, սակայն տեսարանը չա-
րունակ խորհրդաւոր կերպարան մ'ունի: Կանայք, սպանիական
վերարկուն հագած, գոգցես կը սահին փողոցներու սպիտակա-
փայլ աւազին վրայ: Խանութներու սեմոց վրայ, ցած ձայնիւ,
իրր թէ եկեղեցւոյ մէջ լինէին, Պէննատէթի եղբարքն ու բազ-
մաթիւ ազգականքը ժողովրդեան կը մատուցանեն երկնագոյն
վարդարաններ, պաշտպան մեծաւներ, յիշատակի պատկերներ:

Հոն՝ միտքերը լուրջ են, բայց ոչ տխուր: Ընդհակառակն,
օդուն մէջ կը ծածանի ցնծութիւն մը, թեթեւասիւզ շունչ մը
որ հոգին կ'որորէ այն հիասքանչ մթնոլորտին մէջ, սեւ խոր-
հուրդներ գոգցես խոյս կուտան ի մարդոյ: Անդ՝ անեղեւոյթ
ձեռք մը յանկարծ կը սրբէ նոյն իսկ անհաւատը, կը սփռի
զնա, եւ սա, իրեն անծանօթ յափշտակութեան մը մէջ, փոխ-
եալ, կենդանացեալ, իւր վրայ տարածուած բարեբին վրայ գար-
մացած, յակամայ զուարթացեալ՝ կը թողու ինքզինքը աոյն
տարօրինակ սակայն անժխտելի ազդեցութեան:

Հոն կը զանեա ինչ որ վիհ է ի բնութեան. եւ մարդիկ,
իրենց իղձերու պիտոյքէն մղուած, հաւաքեր են անդ ինչ որ
է քաղցրահամոյր: Աչքիդ առջեւ կը պարզին լերինք, կանա-
չագեղ հովիտք, աղմկահոս գետը, կը բարձրանան արբանուէր
խուռիկ ծուխերը: Կը լսես դաշնակութիւն, կը զգաս սրտիդ մէջ
յափշտակութիւն: Անկարելի է խոյս տալ այդ յափշտակութենէ,
նոյն վայրաց բերկրութենէ: Ի՞նչ կ'ըսեմ. խոյս տալ փորձել ու-
զողը զգացմանց անարժան է եւ անգիտամոյ երջանիկ լինելու
առիթն եւ արուեստը:

Հոյակապ Կաթուղիկէն, որ երեքտասաներորդ դարու եկե-
ղեցեաց կը նմանի, քաղաքին վրայ կը նայի. նորա մէջ կան եր-
կու եկեղեցի մին միւսէն բարձր եւ իրարու միացած օձապտոյտ
սանդղով մը:

Երբ մարդ հոն մտնէ, իսկոյն կը հաղորդակցի բերկրանօք
ամէն անցեալ տառապելոց, գոգցես անվերջ ընտանիքի մը կը
յարի, եւ առանձին մնալէ կը դադրի: Հոն, աղօթք մը հմոցու-
նէր նախորդը. այս աւուր այցը նախորդ աւուր յուշը շնալածեր:
հետք մը կը մնայ միշտ ամէն բարեպաշտական դէպքերէն:

Կանայք, մայրեր, խօսեցեալներ, հիւանդներ, տառապեալներ
եկեր են հոս հետզհետէ եւ վկայեր են թէ արդարեւ իրենց ցա-
ւոց զարման գտեր են: Այն վիմաց վրայէն ոչ թէ Մանէ, Բէնէ,
Քարէն նախնի բառերը, այլ հաստոյ, յոյս եւ Բարեբօրութեան բա-

ները կը ցայտեն բոցաճաճանչ։ Ապակիներու մէջ կը տեսնուին անհամար նուէրներ, ոսկիէ եւ արծաթէ սիրտեր, ուսեր, սուրբեր, հրացաններ, խաչեր, նաւեր, որորոցներ, եւայլն։ Նոքա ազդու ապացոյցք են բժշկութեանց հոգւոյ եւ մարմնոյ Նոքա կը պատկանին ամէն ցաւոց, ամէն երազներու, նոքա կը յիշեցունեն վշտացելոց աղաղակը։ Ընտանիք, ովկիան, ամէն բան հոն հաւաքուած է, բոլոր աշխարհի սարսափ, շնորհակալիք, արտասուք, ուրախութիւն կ'ամփոփուին այն սիւներուն ոտքը. եւ այն մատուռներու ստուերին մէջ։ Անբաղդատելի դպրոց հաւասարութեան ի կենցաղի, ի տառապանս եւ ի միխթարանս. եւ սորա սկզբնապատճառ եղողը անծանօթ մի մանուկ է։ Օր մը, նա, ձեռքերը միացուցած, ի ծունր իջաւ անդ, այն ժայռին առջեւ, ուր Տիրամայրն ժպտեցաւ նմա՝ հեղուկ գլոյս եւ մեղեդիս երկնից։

Վարը, բժշկաց սրահ մը կայ, ուր կ'արձանագրուին բժշկուողք։ Անդին են աւազաններ՝ փոքրիկ շէնքերու մէջ։ Ի վերեւ, բարձրաբերձ ու վեհ, կը կանգնի Քարայրը. լերան զազաթը՝ կաթուղիկէն, պսակեալ մաղցող բոյսերով, յորս՝ ի գարնան՝ թռչունք կը ճռուողեն, ի ներքս, չլացուցիչ եւ մշտափառ լոյս հազար մոմերու, նշուլք՝ որոց վրայէն մերթ ընդ մերթ սարսուռ մը կ'անցնի, իբրեւ թէ հոգի ունենային։

Մէկ կողմէն կը տեսնուին բազմաթիւ դաւազաններ՝ ցաւոց այդ ցուպերը քանի փառաւոր են. նոքա, կը յայտարարեն զի օր մը՝ անակնկալ դէպք մը պատահեր է եւ թէ բժշկուողք յանկարծ նետեր են զայնս՝ վսեմ եւ երախտագիտական արբեցութեան մէջ։ Միւս կողմէն, սպիտակափայլ եւ քաղցրահամբոյր կը կանգնի պատկեր Նորա որ մեր բարեխօսն է եւ ուզեր է անդ ընդունիլ զաղաչանս տառապելոց, յոտս նորա կը տեսնուի տակաւին փունջը վայրի խոտի զորմէ խօսեցաւ, հոն կը լսուի մեղմ կարկաչ նուիրական ջրոյն զոր ըմպել ապսպրեց։

Կարծես այդ արձանը պիտի կենդանանայ։ Միթէ հաւատացելոց ամէն աղաչանքները կը հասնին մինչեւ նորա սիրտը. այո՛, կը լսէ, գողցես կը չարժի եւ իւր ձեռքը կը տարածէ բոլոր այն անբարբառ ամբոխին վրայ որ ծնրադրած է քարերուն նստարաններուն վրայ, ի մէջ թարմ եւ թորչումած ծաղիկներու, դուրսը, ծառերու տակ, հեռուն, մինչեւ հեղեղին եզերքը։

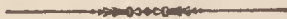
Ժողովուրդը խուճախ ծնրադրած է. աստ անդ կը տեսնուին առանձնացեալ անձինք։ Երիտասարդ մ'ուժգին բռներ է

վանդակապատքին երկաթները որոյ գլուխը կոթնցուցած է։ ակնապիշ կը նայի խաչելութեան մը դոր յաճախ կը համբուրէ, եւ դալկահար՝ կը մնայ անձկանօք ջերմ խնդրանացը կատարման։ Սնդիւն, քարայրին խորը, աչքերը փակած, զոզոջուն չորթմաճը, այլ ոք տառապեալ կը խորասուզի ողբերուն եւ ակնկալութեանը մէջ, արչալուսէ ի վեր հոն է, մերթ ընդ մերթ անդամները կը ձգտէ՝ ստուգելու համար թէ արդեօք հրաշքով բժշկուեցաւ իւր բազուկը։ Հառաչ մը կը լսուի. կին մ'է՝ անշարժ խոնարհած ակոռին վրայ։ Ուրիշ կին մը կ'երթայ՝ ջերմեռանդութեամբ կ'ըմպէ աղբիւրին ջրէն։ Յանկարծ կը լսուի խառնաչիօթ մրմունջ մը, ապա ձայները կը բարձրանան եւ երիցս կը կրկնեն՝ գորովալի եւ հոգեբուխ՝ աղօթքի մը վերջը, «Աղօթեա՛ն ինձ մէջ»։ որոյ արձագանգը կը տարածուի ոսկերացդ մէջ։

Ժամերը կ'անցնին, արեւը կը խոնարհի, սակայն սոյն տեսարանին վեհութիւնը եւ տպաւորութիւնը պահ մը եւս չեն նուազեր։

Հոն մարդ գոգցեա իրմէ դուրս կը նետուի եւ առաջին անգամ կ'իմանայ թէ ինչ ըսել է տալ զիւր անձը։ Այո՛, հոն, մարդ կուտայ զիւր անձը, գերադոյն կերպով, անպատմելի բերկրութեամբ, եւ գիշերը կը հասնի, բայց լուսաւորք երկնից չեն կարող յորդոյնել զնա տիրանալու անձին։

Յ. Վ. Աճէճեան



ՀՈԳԻ

Շարունակութիւն (*)

Ուստի երբ կ'ըսենք թէ Հոգի անմահ է, պէտք է հասկընալ՝ որ այդ անմահութիւնն ոչ եթէ պարզաբար 'ի շնորհաց է, այլ եւ 'ի բնութենէ. անգամ մ'որ սկսաւ ըլլալ՝ պիտի ըլլայ միշտ Հոգին մարմնոյ ապականութենէն չվնասիր, վասն զի տեսնենք մենք հոգւոյ ոգեկանութեան վրայ խօսելով՝ թէ հոգին իրմէն ունի իր գոյութիւնն, եւ ոչ մարմնէն. տեսանք նոյնպէս որ հոգին մարմնէն շատ աւելի բարձր առաւելութիւններ ունի եւ իր դիրքն անկախ է մարմնէն. Այո՛ միութիւն մը հաստատուած է երկուքին մէջ՝ նման կրկին գործակիցներու, որոց միոյն փճացումն միւսին էութեանն չէ կարող վնասել. Միոյն պակսելով՝ միւսն ինքն իրեն կը գործէ:

Սակայն հնար է առարկել՝ թէ հոգւոյ անմահութիւնն ըստ շնորհաց միայն ըլլալով՝ ըստ բնութեան չէ. ուստի կրնայ փճանալ, ոչնչանալ — Զօրութիւն մը իր արդիւնքէն կրնայ ճանչցուիլ Հոգին անմահութեան ընդարձակ եւ յարատեւ գաղափարն ունի. հսկասական է խորհելն՝ թէ այդ յարատեւութեան գաղափարն ունեցող Հոգին կարենայ եղծանիլ կամ ոչնչանալ. Վասն զի եղծման համար մասանց քակտումն կը պահանջուի, մինչդեռ հոգին աննիւթ ըլլալով՝ մասն չունի. հետեւաբար անեղծանելի է. իսկ ոչնչութեան գալով՝ նոյն իսկ հոգւոյ վարդապետութեան ամենէն հակառակօր ընդդիմադիրք՝ նիւթակրօնք՝ բացարձակ կը քարոզեն՝ թէ չկայ բան մը որ փճանայ, այլ փոփոխութիւն է ամեն բան. Բաղադրեալն կը լուծուի, մասանց կը վերածուի, հիւլէից կ'յանդի. այլ տարիք եւ զօրութիւնն՝ անաղալլակ կը մնան: — Քանի որ նիւթն չկրնար ոչնչանալ՝ այլ չրջանաւ մը կը լուծուի, կը բաղադրուի, որչափ աւելի հոգին չկրնար փճանալ՝ որ աննիւթ է եւ անմասն:

Գարձեալ ուրիշ ճամբով մը կրնանք խորհիլ. Ոչինչն ինչ ընեն յայն զօրութեան միայն կը վերաբերի՝ որ կրնայ ինչն ոչ-

(*) Տե՛ս Պատիւ Դ. Տաթ. Բէւ 11:

ինչ ընել. այսինքն՝ Ոչինչն ինչ ընելու համար այնչափ կարողութիւն կր պահանջուի՝ որչափ ինչն ոչինչ։ Արդ, անասման կարողութիւնն միայն կրնայ չեղածն եղած ընել, եւ ոչ որ եւ է սահմանաւոր եւ ստեղծեալ էակ. ուստի եթէ ոչնչանայ հոգին՝ միայն Աստուծոյ ձեռքն կարող է առ ալդ։

Այո՛ Աստուած միայն կարող է ոչնչացունել մեր հոգին եւ ոչ այլ ոք. սակայն եթէ կարող է աստուած՝ պիտի ընէ՞ զայդ։

Մեզմէ բարձր խնդիր մը. սակայն անմեկնելի չէ. Նիւթա-կրօնք այս առարկութեամբ շատ անգամ կ'ուզեն մեզ հետ կրա-ուիլ. որչափ անխորհուրդ գործ, վասն զի իրենք Աստուծոյ պո-յութեանն չեն ուզեր հաւատարմ եթէ հաւատան Աստուծոյ՝ ինչ դժուարին է արդեօք համոզուիլն՝ թէ արդարն եւ բարին Աստուած՝ ամենակարող՝ որ բարին կը սիրէ եւ չարն կ'առէ՝ պիտի փոխարինէ անպատճառ այս զստնութեանը՝ զոր բարի մարդն կը կրէ եւ չարն կրել կուտայ, եւ ինչ փոխարէն կրնամք սպասել զմեզ դժապոտնելու, եթէ ոչ անմահութիւն յաւիտեանա-կան։ Մշտակայ երթանկութեան զաղափարն ունինք, եթէ պիտի չհաճնիմք ստոր՝ թշուառ ենք. կրնանք բարութեան եւ արդարու-թեան անհուն զաղափարին հետ կշիւղ ակարբութեան եւ անգթու-թեան՝ չարութեան զաղափարն Քանի որ բացարձակ է Աստու-ծոյ էութիւնն՝ մեր հոգին չկրնար ոչնչանայ. Աստուած չկրնար ուզել զայդ, վասն զի ինքն իրեն դէմ պատերազմած կ'ըլլայ, որ անհնար է։

Ճշմարիտ է թէ Աստուածային իմաստութեան եւ արդա-րութեան առջեւ բոլոր արարածք իբր ոչինչ են, եւ անոնց ոչն-չացումն ոչնչի նման. սակայն՝ սակայն չեն կարող ոչնչանալ՝ վասն զի արդարութեան եւ իմաստութեան տեք կը հսկեն ա-նոնց վրայ ըստ իւրաքանչիւր բնութեան պիտոյից։ Մարդկային հոգւոյ բնութեան պէտքն անմահութիւնն է մշտնջեան, Աստ-ուածային իմաստութիւնն զայդ նախատեսած է եւ արդարու-թիւնն յայդ ստիպուած, զրուցեմ։

Սակայն կ'առարկուի, ինչպէս հնար է հոգւոյ անմահու-թիւնն ընդունիլ՝ քանի որ մահէն յետոյ առանց մարմնոյ եւ ա-ռանց զգայարանաց եւ առանց խորհրդածութեան առարկայի՝ որ է նիւթն՝ պիտի մնայ հոգին։ — Ի՞նչ պատասխանեմք. եթէ նիւթն առարկայ մ'է խորհելու՝ յայտնի է որ կարողութիւնքն՝ կամքն եւ իմացականութիւնն են։ Արդ ինչ դժուարին է հասկը-

նալն՝ թէ հոգի իր այդ կրկին կարողութեանց միջոցաւ իր անսպառ առարկաներն կրնայ որոշել եւ զբաղիլ:

Հոգին պարզ եւ աննիւթ ըլլալով՝ ինքն իրեն առաջին առարկայ է խորհրդեան եւ սիրոյ: Կը խորհի իր վրան, կ'անդրադառնայ իր վիճակն, իր անցեալն, իր ծանօթութիւնքն, եւ անոնցմով կը զարգանայ: Այն ամեն դադափար՝ որոյ հիմնականն աննիւթ ուսումնական խորհուրդքն, Աստուծոյ՝ կրօնից՝ յարդկութեան դադափարք՝ իմացականութեան մէջ տողորուած են. տեսանելիքն՝ որոց անգամ մի կերպարանն եւ ծանօթութիւնն առած է հոգին՝ կրնայ նոյն իսկ այժմ՝ առանց անոնց երեւոյթն ունենալու նկարել զանոնք մտաց մէջ, տեսնել եւ խորհիլ. ինչո՞ւ նոյն բանն զլանամք հոգւոյ՝ մանաւանդ երբ ազատ է իւր կապանքէն: Ինչո՞ւ անհնար համարեմք զանազան հոգւոց յարաբերութիւնն. ծանօթութիւնն փոխադարձ:

Ուստի մարմնոյ վախճանէն վերջն՝ կեայ եւ կ'ապրի հոգի, կ'ապրի եւ կը գործէ. կը խորհի եւ կը սիրէ:

ԱՆԱՍՆՈՑ ՈԳԻՆ.

Ներկայ ժամանակաց զխաւոր խեղճութեանց մին՝ Նիւթա-կրօնութիւնն՝ չառ տկար մտածմանց եւ մանաւանդ թէ հպարտ յուսահատութեան ծնունդ, արտաքին եւ վերիվերոյ քննութեամբ բուականանալով՝ զմտիւրդ եւ անասուն մի եւ նոյն վախճանի ծառայ՝ եւ նոյն ելից հպատակ կը քարոզէ:

Քանի որ տեսանք՝ թէ մարդկային հոգին անհամեմատ քարձրութիւն եւ անմահութեան մշտնջենաւորումն ունի, ուրիշ առարկութեամբ մը դիմադրել կը ջանան հակառակորդք:

— Անասունք ալ հոգի ունին եւ բնաւ մերինէն չտարբերի:

(Ծաւառ-կիւի)

Ս. Վ. Ն.

ՊՈՒԿՈՅԻ ԵՐԻՅՈՒ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ



ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՐԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն) (*)

Երբ նորա երկասիրութիւնները կարգացի՝ յիրաւի զարմացայ սրբունի Մոնիգայի համար ունեցած ջերմեռանդութեանը եւ կաթողին սիրոյն որ սրբունին զրաւած է զանիկայ, եւ այս պատմութեան մէջ ասոր փաստը պիտի գտնաք: Ըսենք միայն որ իւր ամէն զիրքերուն մէջ անոր վրայ կը խօսի, անդադար իրր օրինակ կը յանձնէ աշխարհական տիկնանց, ամուսնացած կանանց, մարց եւ նա մանաւանդ անոնց որոնք Օգոստինոսներ ունին: Եւ ի մասնաւորի յիշենք զՇանգալ տիկինը, երբ Փրանկիսկոս կ'ուզէ առաջնորդել սմա Աստուծոյ պահանջած ամենաբարձր կատարելութեան, ուրիշ պաշտպան չի տար անոր եթէ ոչ զՄոնիգա. իրեն այրութեան ժամանակ՝ մինչդեռ տակաւին աշխարհքի մէջ է սրբութեան ճամբան ուսուցանելու նպատակաւ, Փրանկիսկոսի յանձնարարութիւնը զարձեւալ Մոնիգան է, իր աչքերը Մոնիգայէ չհեռացընել. նմանապէս կրօնաւորական կենաց մտածմունքէն զինրը հաւանաբար պիտի ժամանակ մը որ մատաղահասակ զաւկըները տակաւին մօր հսկողութենէ չէին կրնար վերցուիլ, իրեն առջեւ Մոնիգայի օրինակը կը դնէ: Հարկ չի մնար ըսել որ վերջէն ալ՝ երբ Սէլզ — Պէնի-

(*) Տե՛ս Պարչեւ Ե. Գրքի Ը- 4:

ներ՝ ազնուաշուք բայց վտանգալից երիտասարդութեանը ժամանակ, անպատշաճ մտերմութեանց եւ մենամարտութեանց մէջ կը նետուի, Փրանկիսկոս Շանդալի անհնարին վիշտերը սփռվելու համար աւելի ստէպ եւ աւելի կաթողին խօսքերով զսուրբ Մանրիան կը սկսի յիշեցնել, զաւագին Մօր սուրբ Կոյս Մարիամայ պատկերին հետ որ կախուած էր խուցը խաչելութեան տակ՝ ուղեց որ կտխէ նաեւ սա միւս վշտացեալ մօր պատկերն ալ՝ որուն սրտին վրայ կը հանգչի աչքի արցունքներովը վատտկած զաւակը՝ Վերջապէս՝ երբ սուրբ Փրանկիսկոս փոխուեցաւ առ աշխարհքէս առ լուսագոյնն, ձգելով զիրանաշնորհ մայրը Շանդալ զաւոց եւ անձկութեանց մէջ բնկղմած, անձկութիւն հիմնադրի, զաւ մօր. եւ օր մը նոյնպիսի անհնարին զաւոց մէջ (վասն զի ականջը հասած էր որ Սէլզ — Պէնիններ, Պոլսթվիլի դուքսին պէս զխասութեան զատապարտուեր է, ի պատիժ անուղղելի եւ թշուառ սովորութեան որ մենամարտութեան համար ունէր) օր մը, բոի, որ բնկծած էր զաւոցը ներքեւ, սուրբ Փրանկիսկոս՝ թէ որ կրնանք այսպէս բսիլ, կ'ելլէ իւր գերեզմանէն եւ սրբուհի Մանրիայի վարուց ընթացմունքը կ'ապարկէ. այնպէս որ (եւ այս կէտս չատերուն անմահութէ) երբ Շանդալ խորանին առջեւ ծունկ դրած կ'արտասուէր ձայն մը կը լսէ՝ որն որ իւր հոգեւոր Հօրը ձայնը բլլաին կը ճանչնայ, որ կ'ըսէր. «Կարգաւ սուրբ Օգոստինոսի Խաչաւանութեան ընթաց զլուսը»։ Կը կարգայ այն զարմանալի էջերը որոնց մէջ սուրբ Օգոստինոսի մօրը արցունքներէն փրկուիլը կը նկարագրէր, եւ կ'իմանայ ներքին ազդեցութեամբ մը որ Սէլզ — Պէնիններ եւս պիտի փրկուի իւր ազօթից եւ արտասուաց ուժովը, կենդանի զոհ նուիրելով ինքզինքը սրբոյն համար։ Իրօք ալ այնպէս եղաւ. բայց, կը կրկնեմ, պիտի տեսնա՞ք այս ամէն բաներս հետզհետէ սովորական եւ չափաւոր ընդարձակութեամբ այս պատմութեանս մէջ։

Ուրեմն այս գրքիս յօրինելու գաղափարը ուսկից եկած ըլլալը ըստ բաւականի հասկըցուցի, եւ միանգամայն երախտապարտ արտիս նուէրը վճարեցի քաղցրաբարոյ եւ սուրբ Եպիսկոպոսին։ Թէ որ սրբուհի Մանրիայի օրինակովը՝ Սալէզեան սուրբ Փրանկիսկոս այնքան վշտացեալ մայրեր անյողողղ պահեց, մխիթարեց, զօրացուց, ինչո՞ւ այսօր նոյն օրինակը նոյն պտուղները առաջ պիտի չբերէ։ Այն օրերը աշխարհքս տխրութեան մէջ էր. նորազանդութիւնը զնկեղեցին կը պատուէր, գայ-

Թակղութիւնները, հրապարակական եւ առանձնական ուրացողութիւնք հոգիները կը սարսափեցնէին, մայրերը ահ ու դողի մէջ կը ձգէին, եւ զատնք ապահովելու եւ մխիթարելու համար, սորվեցնելու համար որ չկայ բնաւ վտանգ որ մայր մը կարող չըլլայ իւր որդւոյն զլխէն հեռացնել կամ անոր առջեւն առնել, Սալէզեան սուրբ Փրանկիսկոս սովոր էր ըսել անոնց, «կարդացէք սրբունի Մոնիգայի պատմութիւնը, հոն պիտի տեսնէք սուրբ Օգոստինոսի վրայ ունեցած հոգն ու խնամքը, եւ ուրիշ խել մը բաներ որոնք զձեզ պիտի մխիթարեն»:

Այսօրուան աշխարհքիս վիճակը՝ վեշտասաներորդ դարու վիճակէն աւելի բարեբախտ չի սեպուիր. վտանգները ոչ սակաւ սպառնալից են: Սկզբանց հետ բարքն ալ անհետացաւ. երիտասարդաց չնչած օղը սովեստութեամբ ապականած է. ընտանեկան յարկը վրդովեալ, եւ նոյն իսկ մանուկ տիող որորոյն ալ ապահով չէ: Ոչ երբէք թերեւս ամուսինք եւ մարք՝ թէ որ իրենց պաշտօնը արժանապէս ուղենան վարել, այսօրուան պէս մեծ պարտքերու չէին ենթարկուած:

Ներեցէք ուրեմն որ ես ալ իրենց ըսեմ, ոչ անտարակոյս Սալէզեան սուրբ Փրանկիսկոսի նոյնաճրաչ իշխանութեամբը, եւ ոչ իսկ իրեն խօսքերուն անհամեմատ անուշութեամբը, գէթ այնպիսի սրտով մը որ կարող է իրենց վիշտերն հասկընալ եւ կարեկցիլ. «կարդացէք սրբունի Մոնիգայի պատմութիւնը, սորվեցէք այս ամուսնէն եւ մօրմէն աղօթել, լալ իրեն պէս, յամենայնի եւ միշտ յուսալ, երբէք չվհատիլ, մի՛ մոռնաք որ եթէ երիտասարդք այժմ այնքան մեծամեծ վտանգներու մէջ կը զլտնուին, պատճառը այն է որ ամուսինները եւ մայրերը բաւական արտասուք չեն թափեր»:

Օրէնք

Մ. ՊՈՒԿՈ

Նախընթաց օր Ամենայն սրբոյ
1865.

Ընդհ. Փոխանորդ Օրէնսնոս

ՅՈՐԴՈՐ ԹԱՐԳՄԱՆՁԻՆ

Գաղղիացի երեսելի հեղինակին գրած Ս. Մոնիգայի Պատմութեան մտածեցի թէ ինչ գեղ մը կրնամ աւելցնել. ուրիշ բան մը չգտայ բայց եթէ հրաւիրել մեր ընթերցողը ուշի ուշով հեղինակին սքանչելի յառաջաբանութիւնը կարդալու, որու վրայ՝ ա՛լ մեզի խօսք չմնար ըսելու: Կարդացէք զայն եւ տեսէք հոն

այն սրտաշարժ եղերուն մեջ իւր աշխատասիրութեան վսեմ նպատակը, արդի ժամանակներնու համար անգուգական կարեւորութիւնը, եւ այն ատեն դուք իսկ, պատուական ընթերցողք, կը համոզուիք թէ ինչու մենք այ այսպիսի աշխատայի երկասիրութեան քարգմանութիւնը կ'ընծայենք այսօր մեր ազգայնոց։ Այո՛, մեր նպատակն ալ հեղինակին նպատակն եղած է. այսինքն օգնել ազգին նիւթական եւ մտաւոր բարգաւաճման. որոյ գործադրութիւնը՝ ինչպէս մտադրութեամբ կարդալէն զկնի լաւ պիտի հասկնար եւ ինձ ալ իրաւունք պիտի տար, ո՛չ էպիսկոպոսունք եւ ոչ քահանայք կրնան առանձինն ի գլուխ հանել, երբ անոնց հետ ծնողաց զգօն մեռնաւորութիւնը չհամընթանայ։ Արդեամբ մայրերուն յանձնուած է Աստուծմէ մարդկութեան յանձանձիւք որոսցը. որրոց ըսելը՝ ամէն բան ըսել է։

Ուստի կը հրաւիրենք զմեզ, հայրե՛ր, մայրե՛ր, երբ զԱստուած կը սիրէք, երբ մեր որդւոց հոգին կը սիրէք, երբ մեր հոգին կը սիրէք, կարդացե՛ք՝ խորհրդածեցե՛ք սա երեսնի զիրքը։ Այո՛ կարդացե՛ք Մոնիգայի պատմութիւնը կը գտնար հոն թէ ինչպէս պետք է գործածել այն աննման զօրութիւնը մեր որդւոց փրկութեան նկատմամբ, եւ միանգամայն այն սրբանշուք պարտաւորութիւնները, զոր հայրութեան եւ մայրութեան առանձնաշնորհութիւնը մեր ուսոց վրայ ծանրացուցած է։ Դուք մանաւանդ վշտացեալ մայրեր, պիտի սովորիք հոն մեր մուրհալ որդւոց հոգին փրկելու անհրաժեշտ մեծ գաղտնիքը, եւ մեր դառնակսկիծ արտասուքը՝ ուրախութեան արտասուաց փոխելու մեծ արհեստը։

Ո՛վ Մոնիգա, սա մըայն կը խնդրեմ քեզմէ, այս իմ փանաքի աշխատութեան համար վարձահատոյց ըլլաս ինձի, մեր ազգին հայրերուն եւ մայրերուն քու անգուգական օրինակիդ հետեւելու. եւ հաւատարմաբար իրենց պարտաւորութիւնները գործադրելու շնորհքը պարգեւելով։

Յ. Վ. Ա.

(Շարայարեյի)

Ուղղելի է. Տարի, Թ. 4 Պարիզի

Էջ 94 Տող 34 Քաղկեդոն կարգաւ կարգեղոն

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ

ՅՈՎՍԷՓ ՇԵՀՐԵԱՆ

ԱՌ ԶԵՌՆ

Բ Ա Ռ Ա Գ Ի Ր Փ

ԼԱՏԻՆԵՐԻՆ—ՀԱՅԵՐԻՆ

Ի ՊԷՏՍ ԴՊՐՈՑԱՅ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵԱՅ

Տ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ . ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՀԱՅԵՐԻՆ ԼԵԶՈՒԻ ՅՈՒՐԲԱՆԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ
ԵՒ Ի ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ԿՂԵՐԱՆՈՅԻ

Ի ՀՌՈՎՄ

Ի ԲԱԶՄԱԼԵԶՈՒԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆԻ

Ս . ԺՈՂՈՎՈՅ ՏԱՐԱԾՄԱՆ ՀԱՒԱՏՈՅ

1893 — ՌԵԽԲ

ՊԱՏԿԵՐ տասն է. հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դահեկան
Գաւառաց է. օտար երկիրներու համար
ըղբատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խրաքանջիշք թիշ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ. 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան է. քերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար:

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YËCHIL N ° 1